

۱۳۹۸۲۷۵

نگارش پایان نامه

نویسنده: پل الیور
ترجمه: محمد تقی ایمان پور

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی
دانشگاه علامه طباطبائی

نگارش پایان نامه

بل الیور

مترجم: محمد تقی ایمان پور

ناشر: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

محرر: سعید زاشکانی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

پ دیجیتال: نسیم

تیراژ: ۲۰۰

قیمت: ۱۴۱ تومانی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۶-۴۷۰-۱

نشانی: تهران، خیابان پارس، پلاک ۱۰۰، شهید مومن نژاد (گلستان یکم)، شماره ۱۲۴، تلفن: ۲۲۵۷۰۷۷۷

سایت: www.iscs.ac.ir

پست الکترونیکی: ir@iscs.ac.ir

کلیه آثار منتشره این پژوهشکده جهت ایجاد بنای آزاد علمی و نظر شخصی نویسندگان محترم آن است و لزوماً مورد تأیید پژوهشکده نیست.

سرشناسه: اولیور، بل، Oliver, Pau

عنوان و نام پدیدآور: نگارش پایان نامه/نویسنده بل الیور؛ ترجمه محمد تقی ایمان پور.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۲۸۸ ص

شابک: 978-600-6996-47-9

عنوان اصلی: Writing your thesis, 2004

کتاب حاضر نخستین بار تحت عنوان راهنمای نگارش پایان نامه در سال ۱۳۹۲ توسط آترین یا ترجمه

صادق بافنده ایمان دوست و حمیده غلامی منتشر شده است

عنوان دیگر: راهنمای نگارش پایان نامه

یادداشت: پایان نامه ها

موضوع: گزارش نویسی دانشگاهی

شناسه افزوده: ایمان پور، محمد تقی، ۱۳۳۷ - مترجم

شناسه افزوده: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

رده بندی گنجره: ۱۳۹۴ ۲ ۱۶۳ الف / ۲۳۶۹ LB

رده بندی دیویی: ۸۰۸/۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۸۱۱۷۷

فهرست

هفت	دبیاچه پژوهشکده
یازده	مقدمه مترجم

بخش اول: فرایند نگارش علمی

۱	فصل ۱: پایان نامه پژوهشی
۲۷	فصل ۲: محتوای فکری پایان نامه
۵۳	فصل ۳: سازمادهی کار
۷۵	فصل ۴: نقش استاد راهنما
۹۷	فصل ۵: دستور زبان، نشانه گذاری و قواعد نگارش علمی
۱۱۵	فصل ۶: صفحه آرایی پایان نامه

بخش دوم: نوشتن پایان نامه

۱۳۵	فصل ۷: صفحات مقدماتی و فصل مقدمه
۱۵۳	فصل ۸: مرور پیشینه پژوهش

۱۷۵	فصل ۹: روش‌شناسی
۲۰۵	فصل ۱۰: فصل‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات
۲۲۱	فصل ۱۱: فصل نتیجه‌گیری
۲۳۷	فصل ۱۲: کامل کردن پایان‌نامه
۲۵۱	فصل ۱۳: چاپ کردن یافته‌ها در طی آماده‌سازی پایان‌نامه
۲۶۵	فصل ۱۴: امتحان شفاهی (جلسه دفاع)
۲۸۳	تاب‌شناسی
۲۸۷	نمایا

دیباچه پژوهشکده

توسعه آموزش عالی به طور عام، و گسترش تحصیلات تکمیلی بطور خاص، یکی از واقعیتهای آموزش عالی ایران است. از حدود ۴/۳ میلیون دانشجو بیش از ۵۷۰ هزار نفر (۱۳٪) در دوره‌های تحصیلات تکمیلی کارشناسی ارشد، دکتری، دکترا و دکتری تخصصی مشغول به تحصیل هستند. گسترش تحصیلات تکمیلی با آثار و پیامدهای مثبت و منفی متعدد از یک سو، موجب فشار بر اعضای هیأت علمی و کاهش وقت آنها برای راهنمایی دانشجویان شده و از سوی دیگر، باعث افت کیفی نسبی پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها شده است. در حالی که پایان‌نامه‌ها از منابع مهم دانش علمی بوده و حاصل سعی مشترک استادان و دانشجویان است. کیفیت پایان‌نامه‌ها می‌تواند نشانگر کیفیت دوره تحصیل باشد. به ویژه، در دوره‌های دکتری تمرکز اصلی بر رساله بوده و کیفیت آن نمایانگر کیفیت کل دوره دکتری است.

پایان‌نامه، یک طرح پژوهشی است که باید از مسأله مشخصی آغاز شده و با طی فرایند منظم به راه‌حلهای مناسب برای حل مسأله ختم شود. از این رو، عنوان، مسأله تحقیق، روش تحقیق و نحوه تدوین و ارائه یافته‌های تحقیق، از اجزای اصلی پایان‌نامه می‌باشد. در واقع، پایان‌نامه طرحی برای حل یک مسأله به روش علمی است نه صرفاً انجام یک تکلیف در دوره تحصیلی. بنابراین،

آشنایی دانشجویان با کم و کیف نگارش پایان‌نامه می‌تواند در ارتقای کیفیت پایان‌نامه و دوره تحصیلی و بهره‌وری منابع پژوهشی مؤثر باشد. منابع پژوهشی نهاد علم در ایران نسبت به منابع پژوهشی نهادهای علم در کشورهای پیشرفته بسیار نحیف بوده و باید از این منابع به بهره‌ورترین شکل ممکن، استفاده شود. به رغم انجام تعداد زیادی پایان‌نامه در نظام دانشگاهی ایران به ویژه در رشته‌های علوم انسانی، تاکنون مفاهیم و نظریه‌های جدیدی در این حوزه شکل نگرفته است.

فقدان چارچوب نظری ویژه موقعیتهای پژوهشی و روشها و فنون تکراری، دو مشکل اساسی در این زمینه است. چنانچه چارچوب نظری به یک موقعیت زمانی و مکانی دیگر تعلق داشته باشد و ابزارهای گردآوری داده‌ها مختص یک جامعه خاص باشد، نمی‌تواند در موقعیتهای خاص دیگر، کارآمد باشد. واقعیت این است که اغلب پایان‌نامه‌ها با فرض وجود نظریه‌ها و روشهای جهان شمول، انجام می‌شوند. در صورتی که هر فرهنگی به سبک متفاوت و منحصر به فرد، ارزش یک مفهوم را ادا می‌کند. فرایند پایان‌نامه‌نویسی، اغلب دانشجویان فهم و درک عمیقی از مفهوم بیان مسئله ندارند. از این رو، محتوای پایان‌نامه‌ها تعارضهای زاینده مسئله را بررسی نمی‌کنند. مسئله پژوهشی در آنها به صورت عمیق بیان نمی‌شود. منابع روش تحقیق، اغلب تکرار یک الگوی خطی است که در فرمهای طرحهای پژوهشی دیده می‌شود. در انتخاب پایان‌نامه‌ها مبانی نظری و ادبیات تحقیق بازنویسی و بازگویی مطالب پایان‌نامه، و مراجع دیگر بوده و صرفاً با هدف افزایش حجم پایان‌نامه آورده شده و استفاده مؤثری از آن نمی‌شود. اغلب شکل پایان‌نامه بر محتوای آن غلبه کرده و کارنامه اجازه بروز خلاقیت به دانشجو نمی‌دهد. بعلاوه، در اکثر پایان‌نامه‌ها نقد جدی وجود ندارد. در صورتی که نظریه‌ها، اندیشه‌ها، روشها و فنون نوین بر اساس نقد، ایجاد، مقنن و فربه می‌شوند.

اگر پژوهش، فرایند جستجوی منظم برای مشخص کردن یک موقعیت نامعین تعریف شود، می‌توان از طریق این فرایند درباره ناشناخته به جستجو

پرداخت و نسبت به آن شناخت پیدا کرد که لازمه آن، بکارگیری روش علمی است. مراحل روش علمی به اختصار شامل مسأله یابی، جستجوی پیشینه، تدوین فرضیه یا طرح پرسش، مشاهده و آزمون فرضیه یا فراهم کردن پاسخ برای پرسشها، تأیید، رد یا تعدیل فرضیه می باشد. پایان نامه به مثابه تحقیق علمی، کاربرد روش علمی برای جستجوی شرایطی است که تحت آن شرایط، پدیده خاصی رخ داده و تشخیص شرایط دیگری است که تحت آن شرایط، پدیده مورد نظر اتفاق نمی افتد. امروزه، استفاده از روشهای علمی برای پژوهش رایج، بنایگاه ویژه ای است و اغلب دانشجویان چند واحد درسی به عنوان روشهای تحققی می گذرانند. در برخی از دانشگاههای معتبر جهان، واحدهای درسی روشهای تحقیق ممکن است یک سال از دوره تحصیلی دانشجویان را شامل شود. در مجموع، آشنایی دانشجویان با چگونگی پایان نامه نویسی مبتنی بر استانداردها و منابع علمی در یک دوره زمانی معین و با منابع مالی محدود دارای اهمیت زیادی است. در واقع، با تدوین پایان نامه و دفاع از آن، دانشجو رسماً به خیل پژوهشگران می پیوندد.

در نظام دانشگاهی ایران، آسرس روشهای پژوهش علمی مورد توجه قرار گرفته است، مراجعی در زمینه پژوهش و روش تحقیق در رشته های مختلف ترجمه یا تألیف شده است و هر یک از مؤسسات آموزش عالی نیز دستورالعملهایی برای نگارش پایان نامه تدوین کرده اند. با این همه، دانشجویان غالباً در هنگام انتخاب موضوع و پایا نامه نویسی با مسائل زیادی مواجهه اند. این مسائل از مراحل آغازین ورود به مرحله پایا نامه نویسی تا زمان برگزاری جلسه دفاع، ذهن دانشجو را در خود درگیر می کند. از این رو، در اختیار داشتن یک راهنمای جامع نگارش پایا نامه و رساله که مدرسان و حامی دانشجویان را برای انتخاب موضوع و استادان راهنما و مشاور، طراحی پایا نامه، انتخاب روش شناسی مناسب، گردآوری و تحلیل شواهد و داده ها و چگونگی تدوین نهایی پایا نامه و آمادگی برای دفاع باشد، ضروری است.

کتاب «نگارش پایان‌نامه» راهنمای شکلی و محتوایی مناسبی برای آشنایی و بکارگیری روش علمی و یکی از مراجع معتبر در زمینه پایان‌نامه نویسی به روش علمی است که توسط پاول اولیور^۱ استاد دانشگاه هادرزفیلد^۲ در دو بخش «فرایند نگارش علمی» و «نگارش پایان‌نامه» به رشته تحریر در آمده است. در بخش نخست، ابتدا به فرایند و ویژگی‌های یک پایان‌نامه پژوهشی پرداخته و در قالب شش فصل هر یک از مراحل شن گانه آن را مورد بحث قرار داده است. در بخش دوم، در چند فصل راهکارها، لازم برای نوشتن یک پایان‌نامه شامل انتخاب موضوع، نوشتن طرح پژوهشی، انتخاب استاد راهنما، مدیریت زمان، طرح پرسش و فرضیه، انتخاب روش و رویکرد متناسب با موضوع، مرور پیشینه موضوع، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، چگونگی ارجاع‌دادن و شرکت در جلسه دفاع، آرایه شده است.

پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در راستای رسالت خود بنی بر توسعه و نشر دانش و ترویج روشهای پژوهش، این کتاب را برای استفاده تمامی دانشجویان و پژوهشگران کشور به ویژه استادان و دانشجویان تحصیلات تکمیلی به طور عام و استادان و دانشجویان علوم انسانی به طور خاص، چاپ و منتشر کرده است. همچنین، این پژوهشکده آمادگی دارد تا باج طرحهای پژوهشی و کتابهای تألیفی دانشجویان کشور در زمینه علمی تحقیق و نظایر آن را حمایت و منتشر کند.

مقدمه مترجم

از آغاز تشکیل استیاعات بشری، انسان برای مقابله با مشکلات، پیداکردن راه‌حل‌هایی برای زندگی بهتر و یافتن پاسخ برای نادانسته‌های خویش در تلاش بوده و توانسته است استفاده از ابتکارات فردی یا همکاری جمعی به پیشرفت‌هایی هم نائل گردد. ما در دوره‌های متقدم با توجه به عدم امکان انتقال کامل و پیوسته این تجربیات به جمع مختلف و هم‌چنین عدم بهره‌گیری از نظام آموزشی روشمند برای انتقال تجربیات و دانش‌ها، سیر تحول و پیشرفت سرعت زیادی نداشته. لیکن در طی دو سه دهه اخیر، بشر شاهد تحولات و پیشرفت‌های شگرف و شکفتن اوج در حوزه‌های مختلف دانش بشری بوده است که می‌توان بخش عمده آن را برهون گسترش ارتباطات و انتقال تجربیات به مدد نظام‌های آموزشی منظم و انجام پژوهش‌های علمی دانست. مهم‌ترین مراکز این فعالیت‌ها دانشگاه‌ها بوده‌اند که در قالب طرح‌های پژوهشی و از جمله مهم‌ترین آنها یعنی پای‌نامه‌های تحصیلی نقش مهمی در پیشبرد علمی جوامع و جهان داشته‌اند.

با گذشت زمان، استفاده از شیوه‌های علمی روشمند و هدفمند برای انجام پژوهش‌های علمی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار گردید. به‌طوری‌که امروزه دانشجویان در بدو ورود به دانشگاه‌ها موظف هستند چند واحد

درسی را تحت عنوان‌های روش‌های پژوهش بگذرانند. حتی در بعضی از دانشگاه‌ها مانند دانشگاه‌های انگلستان واحدهای درسی مربوط به روش‌های پژوهش ممکن است تا یک سال از دوران تحصیل دانشجویان را در برگیرد. این موضوع در دوران تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکتری) اهمیتی دوچندان می‌یابد. زیرا دانشجویان برای تکمیل فرآیند تحصیل خود و گرفتن مدرک مجبور به نوشتن پایان‌نامه هستند که نخستین کار پژوهشی جدی آنان نیز به شمار می‌آید. بدین ترتیب آشنایی با چگونگی تدوین یک پایان‌نامه پژوهشی مبتنی بر شاخص‌ها و معیارهای علمی آن‌ها در یک دوره زمانی مشخص و نسبتاً محدود از اهمیت بیشتری برخوردار است. در واقع با تدوین پایان‌نامه است که دانشجو به عنوان یک پژوهشگر رسمیت می‌یابد و فرآیند آشنایی و تجربه‌اندوزی او در حوزه پژوهشی به اتمام می‌رسد.

باتوجه به اهمیتی که تدوین یک پایان‌نامه علمی و قابل قبول در عرصه پژوهش و پژوهشگری دارد، از همان اوان شکل‌گیری دانشگاه‌ها، نوشتن مقالات، جزوه‌ها و کتاب‌هایی پیرامون روش‌ها و روند تهیه پایان‌نامه برای راهنمایی دانشجویان آغاز گردید و روزبه‌روز نیز بر دامنه آن افزوده شد. تا آنجا که در حال حاضر همه‌ساله کتاب‌های زیادی با عناوینی مانند «روش‌های پژوهش»، «شیوهای نوشتن علمی»، «چگونگی تهیه پایان‌نامه علمی بنویسیم»، «چگونگی دکتری (پی.اچ.دی) بگیریم»، «چگونگی پایان‌نامه بنویسیم»... روانه بازار کتاب می‌گردد. کتابی که اکنون ترجمه آن پیش روست «نگارش پایان‌نامه»^۱ یکی از این کتاب‌ها است که توسط پاول اولیور^۲ از استادان دانشگاه هادرزفیلد^۳ در انگلستان و متخصص رشته

«آموزش و توسعه مهارت‌ها» نوشته شده است. این کتاب برای اولین بار در سال ۲۰۰۴ منتشر و مجدداً در سال ۲۰۰۶ و از طریق انتشارات سیج^۱ در لندن، کالیفرنیا و دهلی نو تجدید چاپ گردید.

هرچند در ایران نیز در پی ایجاد دانشگاه‌ها، آموزش شیوهای پژوهش علمی مورد توجه قرار گرفت و کتاب‌هایی نیز در زمینه مباحث عمومی پژوهش (تحقیق) و یا روش پژوهش در رشته‌های مختلف ترجمه یا تألیف شد. و می‌شود و هم‌چنین دانشگاه‌ها آیین‌نامه‌هایی را برای چگونگی تدوین پایان‌نامه تنظیم کرده‌اند، اما به نظر می‌رسد دانشجویان به رغم برخورداری از استعداد و توانمندی‌های لازم علمی غالباً در هنگام انتخاب موضوع و نوشتن پایان‌نامه با مشکلات فراوانی رویارو هستند. این مشکلات از مراحل آغازین وارد شدن به مرحله پایان‌نامه‌نویسی تا زمان برگزاری جلسه دفاع کاملاً آنها را به خود مشغول می‌دارد. از این رو در اختیار داشتن یک راهنمای جامع نگارش پایان‌نامه که آنها را از همان گام اول یعنی انتخاب موضوع و استناد، محتوا، طراحی پایان‌نامه، انتخاب روش‌شناسی مناسب، جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل آنها و چگونگی تدوین نهایی یک پایان‌نامه علمی و آمادگی برای دفاع از آن رهنمون سازد، ضرورتی است که سال‌هاست احساس می‌شود. ترجمه حاضر کوششی برای پاسخ‌گویی به چنین ضرورتی است.

مترجم که هم تجربه تحصیل و پایان‌نامه‌نویسی در ایران را هم در کشور انگلستان را دارد و ضمناً چند سالی تدریس درس روش تحقیق و هدایت پایان‌نامه‌های تحصیلی را در دوره‌های تحصیلات تکمیلی برعهده داشته، بر آن شد تا با ترجمه کتاب پیش رو گامی در جهت کمک به دانشجویان در این زمینه بردارد. هم‌چنانکه اشاره شد تجربه نشان می‌دهد

که اکثر دانشجویان دوره‌های تحصیلات تکمیلی در کشور ما در نوشتن پایان‌نامه از انتخاب موضوع گرفته تا مدیریت زمان، روش‌شناسی و سایر زمینه‌های مرتبط با ابهام و مشکلاتی روبرو هستند. برای کمک به کاستن این مشکلات بود که ایده ترجمه یک کتاب جامع و در عین حال گویا و روان مدنظر قرار گرفت. انتخاب کتاب حاضر پس از بررسی و مقایسه تب مختلف در زمینه مورد بحث، صورت گرفت و مفیدتر دانسته شد.

نویسنده در این کتاب علاوه بر توضیح و بحث پیرامون ویژگی‌های یک پایان‌نامه خوب و فرآیند علمی تهیه و تدوین آن، به معرفی ویژگی‌های هر مرحله از کار، از انتخاب موضوع تا مرحله پایانی یعنی شرکت در جلسه دفاعیه پرداخته است. او سعی کرده با زبانی نسبتاً ساده، گویا، مختصر همراه مثال‌های متعدد و قابل فهم، راهکارهای نوشتن یک پایان‌نامه را ارائه کند. رای این منظور نویسنده، کتاب را به دو بخش «فرآیند نگارش علمی» و «نگارش پایان‌نامه» تقسیم کرده است. در بخش نخست سعی کرده است ابتدا به فرآیند و ویژگی‌های یک پایان‌نامه پژوهشی بپردازد و در قالب شش فصل، مروری از مراحل شش‌گانه آن را مورد بحث قرار دهد. در بخش دوم در طریقی فصل‌های جداگانه راهکارهای لازم برای نوشتن یک پایان‌نامه اعم از انتخاب موضوع، نوشتن طرح پژوهشی، انتخاب استاد راهنما، مدیریت زمان، طرح سوال و فرضیه، انتخاب روش و رویکرد متناسب با موضوع، مرور پیشینه موضوع، جمع‌آوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات، چگونگی ارجاع‌دادن و چنانکه گفته شد در نهایت شرکت در جلسه دفاع ارائه کند.

اگرچه نویسنده به‌عنوان یک محقق انگلیسی در بحث پیرامون مراحل اداری و سازمانی انتخاب موضوع و استاد راهنما و یا دفاع پایان‌نامه به قوانین و مقررات موجود در دانشگاه‌های کشور خود استناد کرده اما در

عین حال در هر مورد امکان ناهمگونی در دانشگاه‌های مختلف در این زمینه‌ها را یادآور می‌شود. هم‌چنین با این که مثال‌های مورد استفاده در کتاب بیشتر با مباحث علوم اجتماعی پیوند دارد، اما کتاب می‌تواند از بسیاری جهات برای تمامی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و به‌ویژه دانشجویان رشته‌های مختلف علوم انسانی مفید باشد.

در پایان این مقدمه مترجم به خود لازم می‌داند از همکاری سرکار خانم لویه زرمهر که در مراحل مختلف ترجمه و خصوصاً بازخوانی‌های متعدد کمک موثری نمودند، سپاسگزاری نماید. همین‌طور از معاونت محترم روهش وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری و پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی - بهت انتشار این اثر کمال تشکر می‌شود.

محمدتقی ایمان‌پور
دانشگاه فردوسی مشهد